

religie

philosophia christiana

Hermeneutică și tradiție

Nicolae Turcan

Am mai scris în aceste pagini despre raportul dintre rațiune și tradiție, cu referire la Tradiția Bisericii. Încercăm acum să răspundem la o altă întrebare: cum se poate articula o hermeneutică teologică, adică o metodă de interpretare care să vizeze nu doar textele sfinte, ci și referentul de dincolo de ele?

Hans Georg Gadamer a arătat că renunțarea definitivă la tradiție este o utopie a rațiunii, de vreme ce războiul împotriva tradiției poartă cu sine, inevitabil, ceea ce încearcă să anihileze. Ne aflăm întotdeauna într-o tradiție, chiar atunci când recuzăm ideea de tradiție, iar această situație ne constituie fără să știm. Departe de a fi gândit drept ceva străin și reificator, mesajul tradiției ne este deja dat, ne aparține și ne constituie. Este motivul pentru care raportul cu trecutul nu se împlineste într-o critică radicală, care să impună distanța și indiferența față de ceea ce a fost moștenit, ci într-un dialog ce presupune accesul la texte și acordul cu ele, fiindcă doar în acest fel fenomenul înțelegerii este posibil. Cum „esența tradiției este aceea de a exista în mediul limbii”¹, înțelegerea nu poate surveni în afara dialogului cu textele pe care tradiția le transmite. Este important de remarcat că pentru Gadamer înțelegerea unui text al tradiției presupune deja interpretarea, fiindcă „înțelegerea este deja interpretare”². Înțelegerea nu se lasă, așadar, indusă de interpretare, la fel cum un scop ar fi presupus de un mijloc oarecare, ci interpretarea dispăre „în conținutul a ceea ce este înțeles”³, într-o experiență hermeneutică.

Raportul cu moștenirea tradiției, adică chiar cu ceea ce urmează să fie experimentat în experiența tradiției, se prezintă ca raport dialogal. Fiind înainte de toate limbaj, tradiția este un „tu” care ne interpelează și pe care-l putem auzi. Chiar dacă nu este un „tu” în înțelesul că în textele tradiției sunt întâlniți autorii lor, alteritatea tradiției se impune prin sensul pe care-l poartă cu sine, sens disponibil doar relațional și dialogic. De aceea, pentru Gadamer, „tradiția este și ea un partener de comunicare veritabil, împreună cu care formăm un tot asemenea celui alcătuit din «eu» și «tu»”⁴.

Contextul teologic duce discuția la un alt nivel. Hermeneutica Tradiției, în măsura în care nu-și depășește purul moment hermeneutic, rămâne oarbă.⁵ Dacă luăm exemplul textului Scripturii, observăm că întrucât textul nu coincide cu evenimentul pe care-l descrie și din care provine, nici nu permite accesul la acest eveniment a cărui contemporaneitate rămâne insesizabilă. Dialogul hermeneutic trebuie să depășească textul, teologul vizând referentul de dincolo de text, pe Dumnezeu cel viu, cu care trebuie să intre în dialog. În acest punct, dialogul hermeneutic se modifică, pentru că în locul aceluși „tu” al textelor, apare Tu-ul rugăciunii. Așa s-ar putea explica diferența dintre tradiții și Tradiție: în timp ce tradițiile reprezintă o alteritate de limbaj, care ne interpelează de fiecare dată din interiorul unui text de interpretat (aici s-ar situa tradițiile dogmatice și liturgice, de pildă), Tradiția este cea prin care interpelarea unui Tu devine reală, fiind reprezentată de Duhul lui Dumnezeu. Numai că acest „Tu” care se manifestă tot prin intermediul

limbii tradițiilor are o cu totul altă manieră de a interpela, inefabilă. Exemplul cel mai elocvent este textul biblic: hermeneutica lui, atunci când nu este pur dialog cultural, întâlnește Tu-ul divin: „Îndată ce se trece dincolo de litera Scripturii și de citirea ei fără înțelegerea duhovnicească, se dă nu numai de înțelesurile ei duhovnicești, ci și de lucrarea Duhului lui Hristos săvârșită prin aceste înțelesuri în cel ce citește, sau de Hristos însuși, Care-și descoperă tot mai adânc bogăția spirituală a Lui.”⁶

Prin raportul pe care-l întreține cu limba, tradiția nu poate fi considerată doar un fel de urmă sau reziduu al trecutului; tradiția se transmite prin intermediul limbii, într-un dialog continuu, răsunând vie în cuvintele citite, sau în monumelele orale, interpelând astfel interpretul.⁷ Lucrul este cu atât mai important pentru Tradiția Bisericii: ceea ce se transmite, odată cu învățătura care parcurge veacurile nu este doar spiritul înaintașilor și învățăturile lor, ci Duhul Sfânt, în absența căruia tradiționalismul anchilozant ia locul Tradiției. „Tradiția este credința vie a celor morți; tradiționalismul este credința moartă a celor vii”⁸, scria Jaroslav Pelikan.

Există, așadar, un punct intermediar între tradiționalism și Tradiție: momentul hermeneutic. Participarea la dialogul viu cu tradiția transmisă de textele trecutului, pe care hermeneutica gadameriană o exprimă, poate submina pretențiile tradiționalismului care vrea să impună prezentului, cu violență nedisimulată, formele trecutului. Dialogul hermeneutic ce recunoaște caracterul actual al tradiției depășește tradiționalismul; cu toate acestea el nu ajunge încă la Tradiția odată cu care se transmite Duhul Sfânt. Tradiționalism, hermeneutică vie, Tradiția Bisericii, așa se înfățișează momentele unei hermeneutici a tradiției. Distincția dintre ele va evita confuziile care îndeobște se fac, producând acuze nefondate. Exemplele abundă: se aruncă anateme de „tradiționalism”, de către cei ce se consideră moderniști, acolo unde ar trebui să vadă Tradiție, *ergo* originaritate a credinței, ori sunt înfierăți cu termenul de „ecumeniști” cei deschiși către un dialog prin care încearcă mărturisirea adevărului către cei din afara Bisericii celei „una, sfântă, sobornicească și apostolească”. Dacă *tradiționalismul* – paseist în mod excesiv și întors cu fața către trecut ca înspre o vârstă de aur – încearcă să impună prezentului forme revoluționare ce nu țin decât de contextul istoric al credinței, iar nu de credința însăși, *hermeneutica* textelor așa cum o propune Gadamer aduce cu ea un dialog nu cu un trecut închis pentru totdeauna, ci care ne interpelează și ne locuiește, având adesea un statut transcendent, adică făcând posibilă gândirea și înțelesurile în care ne desfășurăm argumentația. În ciuda faptului că e un pas înainte față de tradiționalismul anchilozant, hermeneutica nu reușește să acceadă fără credință la ceea ce se află deodată în text, dincolo și dincoace de text, precum și în prezentul interpretului: Duhul lui Dumnezeu. Cel care este pretutindeni și care constituie adevărul prezent al credinței, are nevoie de o explicitare diferită față de aceste două momente, deși ar fi eronat să nu recunoaștem importanța atât a tradi-

ționalismului, la rigoare chiar atunci când deține o funcție negativă, cât și a dialogului viu cu textele trecutului.

Se poate observa cu ușurință cum *conținutul* Tradiției face apel la un principiu extrem de important pentru hermeneutica teologică: coborârea Celui transcendent. Inaugurată prin Întruparea Cuvântului, această coborâre kenotică nu încetează niciodată, Biserica însăși fiind Tradiție, laolaltă cu toate lucrările Duhului Sfânt prezente în ea. Apelul hermeneutic doar la textele trecutului este aici depășit și îmbogățit prin lucrările sfințitoare, ceea ce face ca întregul conținut al Tradiției să dobândească un sens nou, ce cuprinde și dimensiunea mistagogică. Tradiția Bisericii nu se epuizează în tradiția dogmatică sau liturgică, fiindcă dimensiunea ei depășește simplul acces la textele păstrate în monumentele trecutului. Prin urmare, hermeneutica Tradiției e mai mult decât o hermeneutică: Cel care nu poate fi interpretat e rugat să vină pentru a Se interpreta El însuși, ceea ce revine la a recunoaște că inteligența hermeneutică trebuie dublată de sfințenie. Aceasta nu înseamnă că Sfânta Tradiție și învățăturile Bisericii trebuie separate sau înțelese una fără cealaltă, la fel cum nu trebuie nici reduse unele la altele. Asemenea abordări conduc în mod necesar la patologii care, indiferent cum sunt numite, au aceeași culpabilitate: pierderea comuniunii cu Duhul dumnezeiesc. Nu importă dacă pierderea se întâmplă pentru că au fost contrazise dogmele, în virtutea unor dorințe de înnoire cu orice preț – cum se întâlnește în curentele postmoderne –, sau dacă dogmele sunt conservate într-atât că niciun fel de noutate nu mai este posibilă, nici măcar aceea a Adevărului – după cum exersează formele excesive ale tradiționalismului. Nici modernitatea fără *modul* Duhului, nici tradiționalismul fără Tradiția Duhului, așa ar trebui întâmpinată ispita acestor patologii.

Firește că această concluzie – dublarea inteligenței hermeneutice de către sfințenie – este la rândul ei radicală și în loc să rezolve problemele le deschide. Oricât ar părea de neștiințifică, ea e însă aplicabilă câmpului teologiei, în măsura în care teologia îl vizează și pe Dumnezeu cel viu, nu doar urmele lăsate de El în istorie și în univers. De fapt, în calitate de principiu hermeneutic, Tradiția abia acum își dă întreaga măsură: acordul cu ea poate suplini și împlini totodată măsurile infime ale celui care interpretează, cu smerenie, textele credinței.

Note:

- 1 Hans Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, traducere de Gabriel Cercel et al., Teora, București, 2001, p. 291.
- 2 Ibidem, p. 296.
- 3 Ibidem, p. 297.
- 4 Ibidem, p. 271.
- 5 Cf. Jean-Luc Marion, *Dieu sans l'être*, Quadrige / Presse Universitaire de France, Paris, 1991, pp. 207-208.
- 6 Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, ediția a doua, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 42.
- 7 Gadamer, *Adevăr și metodă*, p. 291.
- 8 Jaroslav Pelikan, *Tradiția creștină: o istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. I: Nașterea tradiției universale (100-600), traducere de Silvia Palade, Polirom, Iași, 2004, p. 33.